

מקהל לקהילה, משיכון לשכונה המשבר הכלכלי-חברתי כבסיס לשינוי

לפתח קהילות ושכונות בעלות רוח קהילתית, המדגישה אחריות הדדית ושותפות רק הולך ונהיה קשה ומאתגר אף יותר.

שתי המילים הסמליות המבטאות מגמה זו הן "לך" ו"לי". בעבר, כאשר המחויבות לחברה, לקהילה ולקבוצה הייתה מקובלת יותר מאשר היום, הכיבוד נקרא **רוג'לך** וקנידלך, כאשר הדגש הוא על ה"לך". אחר כך התוודענו לקינלי ולביסלי, שמדגישים את ה"לי, את האישי, את הפרטי.

כך גם, בעבר, כשאדם נשאל "מה שלומך?" תשובתו הושפעה מהמציאות של אותו יום, הן ברמה האישית והן ברמה הקהילתית-ציבורית. היום, התשובה המקובלת לשאלת ה"מה נשמע?" היא: "אישית הכול בסדר, אבל תראה מה קורה במדינה..."

וכך חלפו השנים והקינלי והביסלי גברו ויחד איתם גברו תופעות שליליות נוספות, רובן קשורות אלה באלה. אחת מהן היא האלימות.

האלימות חדרה מהשוליים החברתיים אל תוך מציאות חיינו והיא נמצאת היום במרכז. השוליים החריגים והאלימים, שהיו מוכרים לנו בעבר, מצויים היום ליד כל אחד מאיתנו, במרכז, בלי קשר לשוליים החברתיים. ויתרנו, התעלמנו, השלינו את עצמנו שהאלימות לא תגיע אלינו והנה עכשיו היא בתוכנו. אנחנו הבאנו אותה למרכז. למרכז החברתי, למעמד הבינוני, שאמור להיות מוקד ערכי ותרבותי.

האם מצב זה מעיד על כך שנחלשנו מבחינה ערכית? שאין לנו מטרות משותפות די הצורך כחברה? שאין לנו מספיק ביחד שאנו רוצים להילחם עליו? לדעתי, התשובה היא חיובית. רק חיזוקו של המרכז הנורמטיבי, הערכי, הקהילתי, תוך חיזוק המטרות המשותפות ידחק את האלימות חזרה לשוליים החברתיים ויצמצם אותה. בשוליים הבעייתיים והאלימים אפשר לטפל באמצעות אכיפה משטרתית וטיפול סוציאלי-חינוכי ממוקד. לטפל במרכז הרבה יותר קשה ונדרשים לכך משאבים מיוחדים.

כמה מילים על המשבר הכלכלי-חברתי, שקשור למשבר הערכים, לאלימות ולתופעות שליליות אחרות המאפיינות את חיינו היום. אבל חייבים לזכור, משבר כלכלי-חברתי, עד כמה שהוא קשה, עשוי להיות גם הזדמנות.

במקומות רבים בעולם מתלווה למשבר הכלכלי-חברתי דיון ציבורי על "השיטה" שגרמה לו והיא אידיאולוגיית השוק החופשי. דווקא בארצות הברית, שבה אידיאולוגיה זו כה מרכזית ועמוקה, מתקיים שיח ציבורי בעניין ועולה השאלה עד כמה ניתן "להפקיר" את האינטרסים הציבוריים של החברה כולה בידיהם של גורמים פרטיים, של בודדים הפועלים מתוך אינטרס כלכלי, שאינו בהכרח חופף לאינטרס הציבורי. נשיא ארצות הברית, ברק אובאמה, הציב במערכת הבחירות שלו דגם של אחריות ציבורית למערכות החברתיות אל מול אידיאולוגיית השוק החופשי. בישראל, לצערי, לא ממש מתקיים שיח ציבורי כזה וחבל. החברה שלנו עדיין לא מזהה את ההזדמנות הטמונה במשבר הזה,

חיים צפורי ז"ל טען, שהמרכז הקהילתי צריך לעסוק באדם היחיד, בקבוצה ובציבור כולו. לדבריו, "זה מה שאנחנו קוראים חינוך." את "הציבור המקומי", אותו פגש כאשר התבקש על ידי שר החינוך דאז, זלמן ארן ז"ל, "להרים את הגגות בבתי האנשים ולראות כיצד הם חיים", הוא כינה בשם "קהילה". האתגר החברתי המורכב שחיים התלבט בו עד סוף ימיו היה "כיצד יוצרים קהילה?" אמנתו הייתה כי "חלק ניכר ממשמוטונו צריך להיות ביצירת קהילה ולא בשירות קהילה." את המתנ"סים ראה חיים כרצף של מוקדים קהילתיים היוצרים בארץ קהילות איתנות, כפי שביטא בסגנונו הייחודי, כשכתב, שעל המתנ"סים ליצור את אותן קהילות, כפי שראה בחזונו: "תוך שימוש בתרשים הפלאי והבלתי קיים ליצירת הדבק והרוח שיש או היו למשפחה המורחבת, לשבט, או לסיירת בכול חטיבת חיר". חיים מסיים את הפרק על תפיסת העולם במשפט שמלווה את הדילמות שלנו עד היום וכך הוא כותב: "להיות מרכז קהילתי זו יומרה רבה ומשימה קשה וארוכת טווח. קל יותר להיות סתם מתנ"ס". במילים אלה רמז חיים את מה שאנחנו יודעים היום היטב, שלהיות מתנ"ס היא בעצם משימה שלעולם אינה מסתיימת. שינויים תדירים בחיים החברתיים מצמיחים שסעים, דילמות, אי הסכמות וכך מוצא את עצמו המתנ"ס פעם אחר פעם פועל נגד הזרמים המפצלים את הקהילה, תוך בנייה תמידית של מנגנונים מחודשים להשלמה, לחיבור ולהתלכדות מחודשת.

את החזון הזה חיים הוריש לנו. המשימה היא אכן אין סופית וכאז כן עתה לא תמה. ושוב, כפי שחיים היטיב כל כך לבטא: "להיות מתנ"ס זה כמו להיות ירדן... מתמיד, עקבי, משימתי, כיוונו ברור ומהלכו גמיש, פועל בנופים משתנים, בתנאים מגוונים, מביא חיים, בשורה, איכות, מראה." החזון של חיים לראות את המתנ"סים כמוקדים של קהילות מועצמות ומאורגנות באופן היוצר ציבור ישראלי פריפריאלי מחזק, שאיננו נטל על החברה הישראלית, אלא מהווה פסיפס מגוון ועוגן למושג הישראליות, המתפתח בארצנו, החזון הזה עדיין מלווה אותנו. במתנ"סים ראה חיים מרכיב אידיאולוגי המחבר את הקהילות לכדי כוח חברתי, תנועה חברתית, שתפעל לצורך חיזוק הדבק החברתי, הקשר הבין-אישי הניזון מרוח הקהילה הבנויה מנורמות התנהגות שבסיסן ערכים חברתיים-קהילתיים.

להפוך קהל של בודדים (שכל אחד מהם פועל במטרה לשפר את מצבו האישי בהשוואה לאחרים) לקהילה, דהיינו למצב שבו כל אחד מתחבר לשני וביחד הם משפרים את מצב כולם, זה היה אחד האתגרים החשובים שחיים צפורי ראה לנגד עיניו. וכך גם – להפוך שיכון, שבו כל דייר רוכש דירה וחי את חייו בד' אמותיו, מאחורי דלת הפלדלת הפרטית שלו, לשכונה שבה נפגשים ביחד, בונים רוח קהילה, חשים סולידריות ומחויבות לאחר ומנהלים חיים משותפים – זהו אתגר עצום שחיים לא הפסיק לחפש את הדרכים למימושו. חיים התמודד עם הדילמות האלה לפני ארבעים שנה. אבל מאז, גל האינדיווידואליזם רק הלך והתחזק והקושי

גל האינדיווידואליזם רק הלך והתחזק והקושי לפתח קהילות ושכונות בעלות רוח קהילתית, המדגישה אחריות הדדית ושותפות רק הולך ונהיה קשה ומאתגר אף יותר

ויתרנו, התעלמנו, השלינו את עצמנו שהאלימות לא תגיע אלינו והנה עכשיו היא בתוכנו. אנחנו הבאנו אותה למרכז. למרכז החברתי, למעמד הבינוני, שאמור להיות מוקד ערכי ותרבותי

המשבר הכלכלי יכול להחזיר לנו פרופורציות נכונות, לתת דגש מחודש לדברים שלכאורה איבדו את מרכזיותם. אולי נחזור לעסוק בדברים שאין בצידם רוח כלכלי מידי, אבל יש בהם רוח קיומי

להפוך קהל של בודדים לקהילה היה אחד האתגרים החשובים שחיים צפורי ראה לנגד עיניו. גם אנחנו עדיין רואים זאת כאתגר ועדיין מתמודדים עם השאלה כיצד עושים זאת?

האמיתית של בעלי דעה המבקשים להביא את החברה הישראלית להיות לא רק מופת של קידמה כלכלית, אלא גם מופת של קידמה ביחסים של בין אדם לחברו, בפעילות חברתית, קהילתית, תרבותית, אינטלקטואלית ורוחנית.

החברה למתנ"סים, בהגדרה מחדש את החזון והאסטרטגיה שלה, לקחה על עצמה להוביל את השינוי הזה ולעצב את דמותה של החברה הישראלית כחברה צודקת, שוויונית ומועצמת, המגלה מעורבות ואחריות ציבורית.

ומתוך חזון זה נקבע גם הייעוד ואני מצטט: "לפתח ולהסמין מתנ"סים – מרכזים קהילתיים – ברשת ארצית לשם קידום קהילות, שבהן אנשים מתנדבים, פעילים, יוזמים, משפיעים ואחראים על איכות חייהם. כל זאת, באמצעות פיתוח משאבים, ידע, תשתיות ניהוליות, מודלים ושיטות עבודה ותוך גילוי יוזמה וחדשנות".

תפיסת ההפעלה של החברה מדברת על שליחות חברתית-קהילתית של המנהלים והעובדים כולם, על בניית קהילות ורשתות חברתיות על ידי הפעלת אנשי הקהילה עצמם, על ניהול ופיתוח קהילתי.

ביטויים אלה אינם סיסמאות, אלא מבטאים ערכים ואידיאולוגיה חברתית מחייבת. הם מעידים על עשייה ונתינה תוך אחריות הדדית, מעורבות, אכפתיות וכבוד לזולת. ערכים אלה הם שיביאו את השינוי שכולנו מייחלים אליו. אלפי המתנדבים הפועלים במסגרת תכנית של"מ, המשותפת לחברה למתנ"סים ולמשרד החינוך, מוכיחים לכולנו כי לא פסה רוח ההתנדבות מהארץ וכי אנו, כתנועה חברתית, יכולים ליצור מרכז כובד חברתי-קהילתי במדינת ישראל, שיבטיח לכולנו עתיד טוב יותר.

לראש השנה...

מתקרב אלינו חג נפלא בעל משמעות עמוקה והרבה יותר נסתרת ממה שאנחנו מסוגלים להעלות בדעתנו. במשך שנה שלמה אנו 'נושאים' על כתפיו את השגרה, והנה מגיע משב רוח מרענן ורה ולבחון את הדברים שעשינו, אך גם להביט קדימה בשאיפה לשיפור (השופר מזכיר לנו זאת). נתבונן על השנה שעברה, ניקח ממנה את הדברים הטובים, ובשנה החדשה העתידה להגיע אלינו – נמשיך את הטוב ונשפר את מה שצריך...

אחד הסימנים המובהקים של ראש השנה הוא הדבש שבו נטבול את התפוח וגם את החלה, ונבקש מהקדוש ברוך-הוא שתהיה לנו שנה טובה ומתוקה. אנחנו מצפים למתיקות לאחר העקיצות של השנה שחלפה. כידוע, העוקץ והדבש שניהם באים מהדבורה. במקום לחלק עקיצות, נשקיע את כל האנרגיה לבצע מהפכה. נחלק דבש.

זה אפשרי. כך תהיה לנו שנה גם מתוקה וגם טובה. לחברינו המוסלמים, החוגגים את חודש הראמזן ולקראת עיד אל פיטר – חג שמח.

שנה טובה!!

ספטמבר 2009, אלול תשס"ט

שחושף דפוסים לא ראויים של התנהגות. זהו סוג של אות אזהרה. שכן, המשבר יכול להחזיר לנו פרופורציות נכונות, לתת דגש מחדש לדברים שלכאורה איבדו את מרכזיותם. אולי נחזור לעסוק בדברים שאין בצידם רווח כלכלי מיידי, אבל יש בהם רווח קיומי, כמו ערכים, מהות, להיות בני אדם, להבין מי הם הגיבורים שלנו ומה הם מייצגים.

עמנואל ראם, ראש הסגל של הנשיא אובאמה, אמר: "אף פעם אינך מבזבז משבר אמיתי רציני. המשבר הנוכחי הוא עבורנו הזדמנות לעשות דברים שבתנאים אחרים היינו מתקשים לבצעם".

הסינים מציירים את מילותיהם בכמה עשרות אלפי סימנים. המילה "משבר" נכתבת בשני סימנים בלבד. סימן אחד מבטא הזדמנות והסימן השני מבטא סכנה. אני לא מצפה לשינוי דרסטי בתפיסת השוק החופשי במדינה שלנו. אבל אני מאמין שאנו, אנשי החברה והקהילה, חייבים לנצל את המשבר כדי לעמוד מעל כל במה ולקרוא לאחריות חברתית רבה יותר מצד המדינה, לפיקוח חברתי-כלכלי רב יותר וכמובן להשקעה חברתית גדולה יותר. אם נתמיד בכך ואם נמקד את דברינו, אני מאמין שגם יקשיבו לנו.

באותה מידה שהמשבר הכלכלי-חברתי עשוי להוות הזדמנות הוא עלול גם להפוך לסכנה. ואמנם, מהמציאות של התקופה האחרונה (מקרי הרצח, השחיתות, האלימות, עבריינות התנועה וכדומה) מעידה שאכן הסכנה גוברת.

אנו בחברה למתנ"סים חייבים להפוך את המשבר להזדמנות, שתאפשר לנו לפעול מחדש כדי להפוך קהל לקהילה ושיכון לשכונה, ואת תושבי המדינה לקהילה המגלמת בתוכה אחריות הדדית, מושיטה יד לחלש, מאפשרת ומסייעת לכל אחד לממש את רצונותיו לטובת החברה, שבה הפרט הוא חלק אינטגרלי של החיים ולא מישהו מפריע או מישהו שאפשר לנצל.

המטוטלת של החיים נעה בין שני קטבים. צד אחד הוא הצד המפריד, המפלא והתאוותני ואילו הצד השני הוא הצד הקהילתי, של הערבות ההדדית והאחריות של אדם לרעהו. אני מאמין, שביכולתנו לגרום למטוטלת לנוע לכיוון של הקהילה ואף לזרז את קצב תנועתה זה. סימנים שונים בעולם מעידים, שיש כאלה המבינים שיש לשנות את כיוון המטוטלת. אנו רואים, למשל, כיצד מנהיגי העולם התעשייתי חוברים יחד להצלת המדינות הנחשלות ואני מקווה שמגמה זו רק תלך ותגבר. הנשיא אובאמה אמר לאחרונה כי שוק חופשי הוא טוב בתנאי שיש עליו פיקוח ובקרה. במציאות של הקפיטליזם האמריקאי הנשיא מרבה לדבר על שירות לזולת, על התנדבות, על אכפתיות לא רק לסביבתך הקרובה אלא לעולם כולו והוא מנסה לחבר את הצעירים האמריקאים לזרם חזק של אידיאלים חברתיים וערכיים.

ואצלנו? את מציאות חיינו בארץ הזאת יקבעו הנורמות והערכים שאנחנו נחולל. אי אפשר לחזור לשנת 48, אך בידינו לתת צביון חדש ומתאים לערכי העבר.

בימים אלה, שבהם ערכים אנושיים בסיסיים הפכו לדבר נדיר במקומות רבים, אנו נוטים ללגלג על שאיפתם

החברה למתנ"סים, בהגדרה מחדש את החזון והאסטרטגיה שלה, לקחה על עצמה לעצב את דמותה של החברה הישראלית כחברה צודקת, שוויונית ומועצמת, המגלה מעורבות ואחריות ציבורית

אנו, אנשי החברה והקהילה, חייבים לעמוד מעל כל במה ולקרוא לאחריות חברתית רבה יותר מצד המדינה, לפיקוח חברתי-כלכלי רב יותר וכמובן להשקעה חברתית גדולה יותר